19/12/2018

Γιατί ο Θεός “Έγινε” Άνθρωπος;

/ Γνώμες

Τὸ χριστιανικὸ μήνυμα ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μήνυμα σωτηρίας καὶ γι᾽ αὐτὸ ὁ Κύριός μας ἀρχικὰ χαρακτηρίστηκε ως ὁ Σωτήρας, ὁ ᾽Οποῖος λύτρωσε τὸν λαό Του ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς φθορᾶς. Τὸ ἴδιο τὸ γεγονὸς τῆς Σαρκώσεως ἑρμηνευόταν συνήθως ἀπὸ τὴν πρώτη χριστιανικὴ θεολογία μέσα στὴν προοπτικὴ τῆς Λυτρώσεως. ᾽Εσφαλμένες ἀντιλήψεις γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὶς ὁποῖες ἡ πρώτη ᾽Εκκλησία ἔπρεπε νὰ παλέψει, ἀποδοκιμάστηκαν καὶ ἀπορρίφθηκαν ἀκριβῶς ὅταν αὐτὲς ἔτειναν νὰ ὑποσκάψουν τὴν πραγματικότητα τῆς Λυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Θεωρήθηκε γενικὰ ὅτι ἡ ἴδια ἡ ἔννοια τῆς Σωτηρίας ἦταν ὅτι ἡ προσωπικὴ ἕνωση μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀποκαταστάθηκε, καὶ ἄρα ὁ Λυτρωμένος ἔπρεπε νὰ ἀνήκει ὁ ῞Ιδιος καὶ στὶς δυὸ πλευρές, δηλαδὴ νὰ εἶναι συγχρόνως θεῖος καὶ ἀνθρώπινος, γιατὶ διαφορετικὰ ἡ σπασμένη κοινωνία μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου δὲ θὰ εἶχε ἀποκατασταθεῖ. Αὐτὴ ἦταν ἡ κύρια γραμμὴ σκέψεως τοῦ ᾽Αγίου ᾽Αθανασίου στὸν ἀγώνα του κατὰ τῶν ᾽Αρειανῶν, τοῦ ᾽Αγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ στὴν πολεμική του κατὰ τοῦ ᾽Απολλιναρισμοῦ, καὶ ἄλλων

συγγραφέων τοῦ Δ′ καὶ Ε′ αἰώνα. ≪᾽Εκεῖνο σώζεται ποὺ ἑνώνεται μὲ τὸ Θεό≫, λέγει ὁ ῞Αγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός[1].

῾Η λυτρωτικὴ ἄποψη καὶ ἐπίδραση τῆς Σαρκώσεως τονίστηκαν μὲ ἔμφαση ἀπὸ τοὺς Πατέρες. ῾Ο σκοπὸς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς Σαρκώσεως ὁρίστηκαν μὲ ἀκρίβεια ὡς ἡ Λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἡ ἀποκατάστασή του στὴν ἀρχέγονη κατάσταση ποὺ καταστράφηκε ἀπὸ τὴν πτώση καὶ τὴν ἁμαρτία. ῾Η ἁμαρτία τοῦ κόσμου καταργήθηκε καὶ ἀπαλείφθηκε ἀπὸ τὸν ᾽Ενανθρωπήσαντα, καὶ Αὐτὸς μόνο, ποὺ ἦταν Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, μποροῦσε νὰ τὸ κάνει αὐτό. ᾽Απὸ τὴν ἄλλη πλευρά, δὲ θὰ ἦταν σωστὸ νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι οἱ Πατέρες θεωροῦσαν αὐτὸ τὸ λυτρωτικὸ σκοπὸ ὡς τὴν μόνη αἰτία γιὰ τὴν ᾽Ενανθρώπηση, ἔτσι ὥστε ἡ ᾽Ενανθρώπηση νὰ μὴν εἶχε συμβεῖ καθόλου, ἂν δὲν εἶχε ἁμαρτήσει ὁ ἄνθρωπος.

῾Η ἐρώτηση μ᾽ αὐτὴ τὴ μορφὴ ποτὲ δὲν τέθηκε ἀπὸ τοὺς Πατέρες. Τὸ θέμα γιὰ τὸ ὕψιστο κίνητρο τῆς ᾽Ενανθρωπήσεως ποτὲ δὲν συζητήθηκε ἐπίσημα (formally) κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Πατέρων. Τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως ἀνάμεσα στὸ μυστήριο τῆς ᾽Ενανθρωπήσεως καὶ τὸν ἀρχικὸ σκοπὸ τῆς Δημιουργίας δὲν τὸ ἔθιξαν οἱ Πατέρες· δὲν ἐπεξεργάστηκαν ποτὲ αὐτὸ τὸ θέμα συστηματικά. ≪῞Ισως θὰ ἦταν σωστὸ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ σκέψη μιᾶς ᾽Ενανθρωπήσεως ἀνεξάρτητης ἀπὸ τὴν Πτώση συμφωνεῖ μὲ τὸ γενικὸ πνεῦμα τῆς ῾Ελληνικῆς θεολογίας. Μερικὲς φράσεις τῶν Πατέρων φαίνεται νὰ δείχνουν πὼς ἡ σκέψη διατυπώθηκε μὲ σαφήνεια ἐδῶ κι᾽ ἐκεῖ, καὶ ἴσως ἀκόμα νὰ συζητήθηκε≫[2].

Αὐτὲς οἱ ≪φράσεις τῶν Πατέρων≫δὲν συγκεντρώθηκαν καὶ δὲν ἐρευνήθηκαν. Πράγματι, στοὺς ἴδιους Πατέρες μπορεῖ νὰ παραπέμψει κανεὶς γιὰ τὴν ὑποστήριξη ἀντιθέτων ἀπόψεων. Δὲν ἀρκεῖ νὰ συγκεντρώσουμε χωρία, παίρνοντάς τα ἔξω ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα καὶ ξεχνώντας τὸν σκοπό, ποὺ εἶναι συχνὰ πολεμικός, γιὰ τὸν ὁποῖο γράφτηκαν ἐπὶ μέρους ἔργα. Πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ≪φράσεις τῶν Πατέρων≫ἦταν μόνο ≪περιστασιακὲς≫διατυπώσεις (≪occasional≫statements), καὶ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται μόνο μὲ μεγάλη προσοχὴ καὶ σύνεση. ῾Η σωστὴ σημασία τους μπορεῖ νὰ ἐξακριβωθεῖ μόνο ὅταν διαβαστοῦν μέσα στὰ συμφραζόμενα, δηλαδὴ μέσα στὴν προοπτικὴ τῆς σκέψεως κάθε ἐπὶ μέρους συγγραφέα....

Κατὰ τὴν μακροχρόνια αὐτὴ συζήτηση μιὰ σταθερὴ ἀναφορὰ γινόταν στὴ μαρτυρία τῶν Πατέρων. Κατὰ ἀρκετὰ περίεργο τρόπο, τὸ πιὸ σπουδαῖο χωρίο/ἀναφορὰ παραγνωριζόταν σ᾽ αὐτὴ τὴν ἀνθολογία τῶν περικοπῶν. ᾽Αφοῦ τὸ θέμα τοῦ κινήτρου τῆς ᾽Ενανθρωπήσεως ποτὲ δὲν τέθηκε ρητὰ (formally) στὴν ἐποχὴ τῶν Πατέρων, τὰ περισσότερα κείμενα ποὺ χρησιμοποιήθηκαν στὶς μεταγενέστερες συζητήσεις δὲν μπόρεσαν νὰ δώσουν καμιὰ ἀκριβὴ καθοδήγηση3.

῾Ο ῞Αγιος Μάξιμος ὁ ῾Ομολογητὴς (580-662) φαίνεται πὼς εἶναι ὁ μόνος Πατέρας

ποὺ ἐνδιαφέρθηκε ἄμεσα γιὰ τὸ πρόβλημα, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅπως οἱ μεταγενέστεροι θεολόγοι τῆς Δύσεως. Εἶπε ὁλοκάθαρα ὅτι ἡ ᾽Ενανθρώπηση θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρεῖται ὡς ἕνας ἀπόλυτος καὶ πρωταρχικὸς σκοπὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴ Δημιουργία. ῾Η φύση τῆς ᾽Ενανθρωπήσεως, αὐτῆς τῆς ἑνώσεως τοῦ θεϊκοῦ μεγαλείου μὲ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, εἶναι πραγματικὰ ἕνα ἀκατανόητο μυστήριο, ἀλλὰ μποροῦμε τουλάχιστον νὰ συλλάβουμε τὸν ≪λόγο≫καὶ τὸν ≪σκοπὸ≫αὐτοῦ τοῦ ὑπέρτατου μυστηρίου. Κι᾽ αὐτὸς ὁ πρωταρχικὸς λόγος, ἢ ὁ ἔσχατος σκοπὸς ἦταν, κατὰ τὴν γνώμη τοῦ ῾Αγίου Μαξίμου, ἀκριβῶς ἡ ἴδια ἡ ᾽Ενανθρώπηση καὶ ὕστερα ἡ δική μας ἐνσωμάτωση μέσα στὸ Σῶμα τοῦ Σαρκωθέντος.

Οἱ λόγοι τοῦ ῾Αγίου Μαξίμου εἶναι σαφεῖς καὶ ξεκάθαροι. ῾Η 60ὴ ≪ἐρώτησις πρὸς Θαλάσσιον≫εἶναι ἕνας ὑπομνηματισμὸςστὸ χωρίο Α᾽ Πέτρου α᾽ 19-20: ≪(῾Ο Χριστὸς ἦταν) ὡς ἀμνὸς ἄμωμος καὶ ἄσπιλος, προεγνωσμένος πρὸ καταβολῆς κόσμου≫. ῾Ο ῞Αγιος Μάξιμος πρῶτα συνοψίζει σύντομα τὴν ἀληθὴ διδασκαλία γιὰ τὸ Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὕστερα συνεχίζει: ≪Αὐτὸ εἶναι τὸ εὐλογημένο τέλος, γιὰ χάρη τοῦ ὁποίου τὰ πάντα δημιουργήθηκαν. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς ποὺ τέθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Δημιουργίας καὶ ποὺ τὸν ὀνομάζουμε προμελετημένη πλήρωση [προεπινοούμενον τέλος]. ῞Ολη ἡ δημιουργία ὑπάρχει γιὰ χάρη αὐτῆς τῆς πληρώσεως, ἐνῶ ἡ ἴδια ἡ πλήρωση δὲν ὑπάρχει ἐξαιτίας κανενὸς ἀπὸ ὅσαδημιουργήθηκαν. ᾽Επειδὴ ὁ Θεὸς εἶχε κατὰ νοῦν αὐτὸτὸ τέλος, δημιούργησε τὶς φύσεις τῶν πραγμάτων. Αὐτὸεἶναι πράγματι ἡ πλήρωση τῆς θείας Πρόνοιας καὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ. Διὰ μέσου αὐτῆς ὑπάρχει μιὰ ἀνακεφαλαίωση στὸ Θεὸ ὅσων δημιουργήθηκαν ἀπὸ Αὐτόν. Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστήριο ποὺ περιλαμβάνει ὅλους τοὺς αἰῶνες, τὸ φοβερὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι περισσότερο ἀπὸ ἄπειρο καὶ ὑπάρχει ἀπείρως πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς αἰῶνες. ῾Ο ῞Αγγελος (Messenger), ποὺ στὴν οὐσία εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἔγινε ἄνθρωπος ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς πληρώσεως. Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι ἦταν Αὐτὸς ὁ ῞Ιδιος ποὺ ἀποκατέστησε τὰ ὁλοκάθαρα ἐνδότερα βάθη τῆς καλωσύνης ποὺ δόθηκαν ἀπὸ τὸν Πατέρα· καὶ φανέρωσε ἐν ῾Εαυτῷ τὴν πλήρωση, μὲ τὴν ὁποία ὁ κόσμος ἐπέτυχε τὴν ἀρχὴ τῆς ἀληθινῆς ὑπάρξεως. Γιατὶ ἐξαιτίας τοῦ Χριστοῦ, δηλαδὴ τοῦ μυστηρίου τοῦ σχετικοῦ μὲ τὸν Χριστό, ὅλος ὁ χρόνος καὶ ὅλα ὅσα εἶναι ἐν χρόνῳ βρῆκαν τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπάρξεώς τους ἐν Χριστῷ. Γιατὶ πρὶν ἀπὸ τὸν χρόνο τέθηκε μυστικὰ ὡς σκοπὸς μιὰ ἕνωση τῶν αἰώνων, τοῦ ὁρισμένου καὶ τοῦ ᾽Απροσδιόριστου, τοῦ μετρητοῦ καὶ τοῦ ᾽Αμέτρητου, τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ ᾽Απείρου, τῆς δημιουργίας καὶ τοῦ Δημιουργοῦ, τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἀκινησίας—μιὰ ἕνωση ποὺ φανερώθηκε ἐν Χριστῷ κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους καιροὺς≫(M., P.G., XC/90, 621, A-B). Πρέπει κανεὶς νὰ διακρίνει μὲ πολλὴ προσοχὴ ἀνάμεσα στὴν αἰώνια ὕπαρξη τοῦ Λόγου, στοὺς κόλπους τῆς ῾Αγίας Τριάδας, καὶ στὴν ≪οἰκονομία≫τῆς Σαρκώσεώς Του. ῾Η

≪πρόγνωση≫σχετίζεται ἀκριβῶς μὲ τὴ Σάρκωση: ≪῾Επομένως ὁ Χριστὸς προγνωρίστηκε, ὄχι ὅπως ἦταν κατὰ τὴν φύση Του, ἀλλὰ ὅπως ἐμφανίστηκε ἀργότερα σαρκωμένος γιὰ χάρη μας σύμφωνα μὲ τὴν τελικὴ οἰκονομία≫(M., P.G., XC/90, 624D).

῾Ο ≪ἀπόλυτος προορισμὸς≫τοῦ Χριστοῦ ἀναφέρεται πολὺ καθαρά4. Αὐτὴ ἡ πεποίθηση συμφωνοῦσε ἀπόλυτα μὲ τὸ γενικὸ πνεῦμα τοῦ θεολογικοῦ συστήματος τοῦ ῾Αγίου Μαξίμου, ὁ ὁποῖος ἐπανέρχεται στὸ πρόβλημα σὲ πολλὲς περιπτώσεις, καὶ στὶς ἀπαντήσεις του πρὸς Θαλάσσιον καὶ στὰ ≪᾽Αμφιβαλλόμενά≫του. Γιὰ παράδειγμα στὸ ᾽Εφεσ. α′ 9 ὁ ῞Αγιος Μάξιμος λέγει: ≪(᾽Απὸ αὐτὴ τὴν Σάρκωση καὶ ἀπὸ τὴν ἐποχή μας) αὐτὸς μᾶς ἔδειξε γιὰ ποιό σκοπὸ δημιουργηθήκαμε καὶ ὅτι τὸ μέγιστο ἀγαθὸ γιὰ μᾶς θὰ εἶναι ἀπὸ τὸν Θεὸ πρὸ τῶν αἰώνων≫(M., P.G., XC/90, 1097C). ᾽Απὸ τὴν ἴδια τὴν σύστασή του ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται μέσα του ≪τὸ μεγάλο μυστήριο τοῦ σκοποῦ τοῦ Θεοῦ≫, τὴν τελικὴ ὁλοκλήρωση τῶν πάντων ≪ἐν τῷ Θεῷ≫.

῾Η ὅλη ἱστορία τῆς Θείας Προνοίας γιὰ τὸν ῞Αγιο Μάξιμο διαιρεῖται σὲ δύο μεγάλες περιόδους: ἡ πρώτη κορυφώνεται στὴν Σάρκωση τοῦ Λόγου καὶ εἶναι ἡ ἱστορία τῆς συγκαταβάσεως τοῦ Θεοῦ (≪μέσα ἀπὸ τὴν Σάρκωση≫)·ἡ δεύτερη εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἀναβάσεως τοῦ ἀνθρώπου στὴν δόξα τῆς θεώσεως, μιὰ ἐπέκταση, τρόπον τινά, τῆς Σαρκώσεως σ᾽ ὁλόκληρη τὴν δημιουργία. ≪Γι᾽ αὐτὸ μποροῦμε νὰ διαιρέσουμε τὸ χρόνο σὲ δύο τμήματα σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιό του, καὶ μποροῦμε νὰ διακρίνουμε καὶ τὰ δυό, δηλαδὴ τὶς ἐποχὲς ποὺ ἀνήκουν στὸ μυστήριο τῆς Σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς ἐποχὲς ποὺ ἀφοροῦν τὴν θέωση τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς χάριτος... καὶ γιὰ νὰ τὸ ποῦμε μὲ συντομία: καὶ ἐκεῖνες τὶς ἐποχὲς ποὺ ἀφοροῦν τὴν κάθοδο τοῦ Θεοῦ στοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐκεῖνες ποὺ σημειώνουν τὴν ἔναρξη τῆς ἀνόδου τῶν ἀνθρώπων στὸν Θεό... ῞Η, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἀκόμα καλύτερα, ἡ ἀρχή, τὸ μέσο καὶ τὸ τέλος ὅλων τῶν ἐποχῶν, ἐκείνων ποὺ ἔχουν περάσει, ἐκείνων ποὺ ἀνήκουν στὸ παρόν, καὶ ἐκείνων ποὺ πρόκειται ἀκόμα νὰ ἔλθουν, εἶναι ὁ Κύριός μας ᾽Ιησοῦς Χριστὸς≫(M., P.G., XC/90, 320, B-C).

῾Η τελικὴ ὁλοκλήρωση συνδέεται κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ ῾Αγίου Μαξίμου μὲ τὴν πρωταρχικὴ δημιουργικὴ θέληση καὶ τὸν πρωταρχικὸ δημιουργικὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπομένως ἡ ὅλη ἀντίληψή του εἶναι αὐστηρὰ ≪θεοκεντρική≫, καὶ συγχρόνως ≪Χριστοκεντρική≫. ῞Ομως, αὐτὸ δὲν ἐπισκοτίζει καθόλου τὴ θλιβερὴ πραγματικότητα τῆς ἁμαρτίας, τῆς τέλειας ἀθλιότητας τῆς ἁμαρτωλῆς ὑπάρξεως. ῾Η μεγάλη ἔμφαση δίνεται πάντοτε ἀπὸ τὸν ῞Αγιο Μάξιμο στὴν μεταστροφὴ καὶ τὴν κάθαρση τῆς ἀνθρώπινης θελήσεως, στὸν ἀγώνα κατὰ τῶν παθῶν καὶ τοῦ κακοῦ. ᾽Αλλὰ βλέπει τὴν τραγωδία τῆς πτώσεως καὶ τὴν ἀποστασία τῶν δημιουργημάτων μέσα στὴν εὐρύτερη προοπτικὴ τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τῆς Δημιουργίας5.

Ποιά εἶναι ἡ πραγματικὴ βαρύτητα τῆς μαρτυρίας τοῦ ῾Αγίου Μαξίμου; ῏Ηταν αὐτὴ τίποτα περισσότερο ἀπὸ μιὰ ≪προσωπική του γνώμη≫, καὶ ποιό εἶναι τὸ κύρος τέτοιων ≪γνωμῶν≫;Εἶναι τελείως σαφὲς ὅτι στὸ θέμα τοῦ πρώτου καὶ ὕψιστου ≪κινήτρου≫τῆς Σαρκώσεως καμιὰ ἄλλη ἀπάντηση δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ παρὰ μόνο μιὰ ≪ὑποθετικὴ≫(ἢ ≪ἁρμόζουσα≫[convenient]) ἀπάντηση. Πολλές, ὅμως, δογματικὲς προτάσεις εἶναι ἀκριβῶς τέτοιες ὑποθετικὲς προτάσεις ἢ ≪θεολογούμενα≫6. Καὶ φαίνεται ὅτι ἡ ≪ὑπόθεση≫μιᾶς Σαρκώσεως ἀνεξάρτητης ἀπὸ τὴν πτώση τοὐλάχιστον εἶναι θεμιτὴ μέσα στὸ σύστημα τῆς ᾽Ορθόδοξης θεολογίας καὶ ταιριάζει πολὺ καλὰ μέσα στὸ γενικὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων.

Μιὰ ἱκανοποιητικὴ ἀπάντηση στὸ θέμα τοῦ ≪κινήτρου≫τῆς Σαρκώσεως μπορεῖ νὰ δοθεῖ μόνο μέσα στὸ πνευματικὸ κλίμα τοῦ γενικοῦ δόγματος περὶ τῆς Δημιουργίας.

Σημειώσεις

1. ᾽Επιστολὴ 101, Πρὸς Κληδόνιον (M., P.G., 37, στλ. 118).
2. ᾽Επίσκοπος B.F. Westcott, ≪The Gospel of Greation≫ εἰς The Epistles of St. John, The Greek Text with notes and essays, Τρίτηἔκδοση (Macmillan, 1892), σελ. 288.

Ἀπό τό βιβλίο: ΓεωργίουΦλωρόφσκυ, Δημιουργία καὶ᾽Απολύτρωση,᾽Εκδόσεις Π. Πουρναρᾶ